
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

TANULMÁNY MINT PÁRTDOKUMENTUM

Edvard Kardelj: *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*. Izdavački zavod „Komunist”, Beograd, 1977

Először történik meg a Jugoszláv Kommunista Szövetség történetében, hogy a kongresszusi előkészületek folyamán egy tanulmány képezi az akció eszmei platformját. De a mostani helyzet csak látszólag különös. Edvard Kardelj, aki a Szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai című tanulmányában összefoglalja az elmúlt néhány év tapasztalatait, s felvázolja a legfontosabb teendőket, egyike volt az új 1974-es alkotmány megalkotóinak. Az csak természetes, hogy mint fontos tisztségen levő társadalmi-politikai munkás és teoretikus tevélegesen hozzájárult az alkotmány által körvonalazott minőségileg új politikai és gazdasági rendszer életre keltéséhez. Első kézből ismeri tehát az eredményeket csakúgy, mint a nehézségeket.

Mindezt tudva, már nem tűnik olyan szokatlannak, hogy tanulmányát megvitatta és jóváhagyta a JKSZ KB Elnöksége és mint a kongresszusi előkészületek egyik alapidokumentuma 300 000-es példányszámban kerül a dolgozók, elsősorban a kommunisták kezébe. Szerbhorvátan kívül megjelenik szlovén, macedón, albán és magyar nyelven is.

1. Tanulmányában Edvard Kardelj rámutat azokra az okokra, amelyek befolyásolják a politikai rendszer változásait, s szóvá teszi a nyílt kérdéseket is. Ezen túlmenően pedig, mint ahogy maga írja, megkísérelt néhány kiindulópontot adni a politikai rendszer valamint a termelési és a társadalmi-gazdasági viszonyok összehangolásához.

A JKSZ tizedik kongresszusának határozatait, az alkotmány, a társult munkáról szóló törvény, de a többi rendszerbeli kérdés megoldására irányuló törvény is forradalminak minősíthető változások

alaját képezik az öngazgatás vívmányai elmélyítésének meg a köztársaságok és tartományok, illetve a föderáció közötti új viszonyoknak. A dolgozó szerepének és öngazgatásban elfoglalt helyének megerősítésére irányuló folyamat üteme és eredményessége nagyban függ attól, mennyire sikerül a politikai rendszer egészének alkalmazkodnia ezekhez a gazdasági változásokhoz. Azok a feladatok tehát, melyeket társadalmunknak a jelen pillanatban kell megoldania, vannak olyan fontosak, mint az új rendszer kidolgozásával kapcsolatos feladatok voltak.

A társadalmi felépítmény s ezen belül a politikai rendszer egyre inkább döntő tényezőjévé válik az öngazgatás fejlődésének. Annál is inkább, mert a politikai rendszer egyes elemei mindinkább ellentétbe kerülnek a társult munkában létrejött új viszonyok fejlettségével, s az összhangnak ez a hiánya veszélyeztetheti az öngazgatási rendszer egészének stabilitását. Jelenleg három feladat megoldására kell összpontosítanunk figyelmünket. Először is alapos elemzésnek kell alávetnünk politikai rendszerünket, s végre kell hajtani összehangolását a már létrejött társadalmi gazdasági változásokkal. Nem maradhat el a demokratikus viszonyok serkentése, megerősítése sem, különösen a demokratikus öngazgatási döntéshozatal fejlesztése. S végül világosabban kell megfogalmazni, milyen legyen a Kommuinsta Szövetség szerepe és munkamódszere, valamint azt, hogyan valósítsa meg eszmei-politikai vezető szerepét.

Mint ez kitűnik a pártelnökség már említett vitájából, a gyakorlatban bizonyára sor kerül majd a megmutakozó nehézségek beható elemzésére, de itt nem lehet megállni. Szükségesek a megfelelő tudományos erőfeszítések, hogy minden esetben eljussunk a probléma lényegéig. Ez azonban még nem elég. A gyakorlati és tudományos felismerések eredményeként el kell jutnunk azokhoz a jogszabályokhoz, amelyek a legjobb fegyvernek látszanak egyes bizonytalankodások leküzdésében.

2. Maga a tanulmány hat részre tagolódik. A szerző előbb a szocialista öngazgatás politikai rendszerének társadalmi gazdasági előfeltételeiről szól, majd kifejti, hogy mi a különbség a tőkés és a társadalmi tulajdonon alapuló politikai rendszerek között. Ezután — s ez a rész elméleti újdonságnak is számít — az öngazgatási érdekek demokratikus pluralizmusát taglalja, ami véleménye szerint nem más, mint a demokratikus politikai rendszer új formája. A negyedik rész az öngazgatási rendszerben érvényesülő szabadságjogok tartalmi meghatározásával foglalkozik, az ötödik pedig az öngazgatási demokrácia politikai rendszerének fejlesztési irányait összegezi. A befejező rész a szubjektív erők feladatait tartalmazza a politikai rendszer kiépítésében.

3. Elméleti és eszmei-politikai szempontból kétségtelenül az öngazgatási rendszerben kifejezésre jutó érdekek demokratikus pluralizmusával kapcsolatos fejezetet érdemes elsőnek, ha mégoly vázlatosan is, szemügyre venni. Fejtegetéseiben a szerző az öngazgatási demokrácia osztálylényegéből indul ki.

„A demokrácia — hangsúlyozza —, nem a formális polgárjogok összessége, hanem politikai kifejezése egy bizonyos társadalmi és politikai struktúrának valamint a társadalomban ható erők viszonyának... A demokráciát mint a politikai rendszer megjelenési formáját olyan állami intézményeknek kell biztosítaniuk, melyek megfelelnek bizonyos termelési viszonyok jellegének és követelményeinek.” Ha ez a kiindulópontunk, akkor önkéntelenül is adódik a megállapítás, hogy a demokrácia nem valami elvonatkoztatott alapelv, melynek a gyakorlatban mindig egy és ugyanazon forma felelhet csak meg. Mint minden társadalmi jelenség, úgy a demokrácia is konkrét osztályviszonyok között fejlődik, s megjelenési formái két szélsőséges pont között alakulnak. Vagy viszonylag békés küzdelem jellemzi az osztályharcot, s ilyenkor alakul ki a többpártrendszer, vagy pedig úgy felizzanak az ellentétek, hogy a társadalmi struktúra csak forradalmi erőszak igénybevételével változtatható meg. Ebben a helyzetben, írja Kardelj, „a győztes osztály nem ismerheti el másként a legyőzött osztály politikai erőinek a demokratikus jogokban megnyilvánuló egyenlőségét, csak azal a feltétellel, hogy ezek az erők elismerik az új »játékszabályokat«, amelyek a társadalom újfajta osztálytagozódásából következnek.”

Kevésbé demokratikus-e a munkásosztály, amikor hatalomra jutva diktálni akarja a játékszabályokat, mint mondjuk a tőkésosztály? Kardelj válasza egyértelmű „nem”. Hiszen a történelem akárhány példát kínál annak bizonyítására, hogy a burzsoá parlamentarizmus csak egy meghatározott társadalmi feszültséget bír el. Amennyiben az osztályviszonyok a munkásosztály felülkerekedésével fenyegetnek, a diktatúra természetes eszközzé válik a forradalmi változás elleni harcban.

A szerző ezeket a végleteket nem abszolutizálja. Reális lehetőségnek tartja az osztályharc különböző formáit, s így az egyes nyugati pártok által elfogadott „történelmi kompromisszumot” is. De, s ezt aláhúzza, „az alapvető objektív törvényszerűséget nem szabad szem elől téveszteni, mert akkor a gyakorlatban a legideálisabb szabadságmodellek is naiv illúzióknak bizonyulhatnak”.

Ami a szocialista társadalmat illeti, ez elképzelhetetlen demokrácia nélkül. De a szocialista társadalomnak olyan demokráciára van szüksége, amely nem szolgálhat fegyverül ellene. Ezért, mondja Kardelj, mindenképpen biztosítani kell a munkásosztály érde-

keinek érvényesülését, s ennek a demokráciának nyitva kell lenni mindenki számára, aki ezt a tényt elismeri.

4. Hogyan lehet megvalósítani a szocialista demokráciát? Ki a felelős a társadalmi fejlődés egyensúlyban tartásáért? Milyen konkrét akciókkal lehet a meghatározott fejlődési irányt biztosítani? Ezekre a kérdésekre a szerző a befejező részben válaszol, melyben a szubjektív erők feladatairól és szerepéről szól.

Közülük természetesen a Kommunista Szövetséget terheli a legnagyobb felelősség mind a küldöttrendszer, mind pedig a politikai rendszer többi intézményének továbbfejlesztésében. „Annak idején — mondja Kardelj —, joggal zúztuk szét a párt és az állami végrehajtó apparátus perszónálunióját, mert ez igazi forrása volt a társadalom, s maga a párt bürokratizálódásának. Ma ezt a veszélyt döntően megfékeztek. Most azonban egy másik veszély jelentkezik, mégpedig az, hogy a politikai erőközpontoknak az államapparátusból az öngazgatási közösségek rendszerébe való végleges áthelyeződése miatt a társadalmi történések peremére szorul.”

Ezt a fenyegető veszélyt csak egy módon lehet elhárítani. Nem vitás, a Kommunista Szövetség jelentős, döntő befolyással rendelkező politikai tényező volt, s az is maradt. Tény azonban az is, hogy hatását csak a gyakorlatban, ott tudja érvényesíteni, ahol a politikai tevékenység folyik. Nincs politikai monopóliuma, nem uralkodik a társadalmon, s ezért a Kommunista Szövetségnek hatását az alapszervezetein keresztül kell kifejtenie. E cél érdekében hangsúlyozza Kardelj, hogy „ki kell dolgozni a Kommunista Szövetség tevékenységi módszereit a küldöttrendszerben, kezdve a tmsz-ok küldöttségeitől egészen a legszélesebb küldött-testületekig, mind a társult munkában, mind pedig az érdekközösségekben... A Kommunista Szövetség... nem küldhet direktívákat a küldöttrendszer testületeinek mint valami külső tényező, hanem a küldöttrendszer alkotórészének kell lennie.”

Csakis ebben a belső harcban keltheti életre politikai rendszerünk intézményeit. Itt a demokratikus küldött-testületekben kell neki megnyernie a dolgozók bizalmát, s a demokratikus véleményharcban juttathatja csak érvényre álláspontjait. S itt nem állhat meg. A mindennapok harcait általánosítva folyamatosan kell alakítania politikáját, amit azután újra csak a gyakorlat verifikálhat.

AGOSTON András